

מבט על, גיליון 1002, 25 בדצמבר 2017

שובר ימינה? הנשיא רוחאני מתרחק מתומכיו הרפורמיסטים

רז צימט

מאז נבחר לתקופת כהונתו השנייה כנשיא איראן נוקט הנשיא רוחאני מדיניות המשקפת במידה רבה התעלמות מדרישות הרפורמיסטים, שתמכו בו בבחירות, והתקרבות למחנה השמרני. מגמה זו ניכרת במינויים שביצע הנשיא בממשלתו, בזניחת הבטחותיו לרפורמות אזרחיות ובדעיכת המתיחות בינו למשמרות המהפכה, לפחות במישור הפומבי. בקרב הרפורמיסטים ניכרת אכזבה מהתנהלות הנשיא, אם כי עדיין רווחת הדעה שעליהם להמשיך לתמוך בו על מנת לא להסתכן בהתחזקות הקיצונים. התנהלות הנשיא משקפת את זהותו כפוליטיקאי שמרן ביסודו, את סדרי העדיפויות שלו, את מגבלות כוחו מול הממסד השמרני ואת שאיפותיו הפוליטיות ארוכות הטווח. הכרתו במגבלות כוחו והעדפתו למקד את מאמציו בשיפור המצב הכלכלי עשויות להצביע על תובנה פוליטית מצד הנשיא, אך כישלונו לספק מענה לדרישות הציבור לאורך זמן עלול להגביר את הייאוש בקרב האזרחים ולהציב אתגר גובר בפני המשטר.

אירועי "יום הסטודנט", המתקיימים באיראן מדי שנה ב-7 בדצמבר לזכרם של שלושה סטודנטים שנהרגו בהפגנות נגד ארצות הברית בשנת 1953, הפכו השנה לזירת ביקורת חריפה מצד פעילים רפורמיסטים בכירים כנגד הנשיא חסן רוחאני. באוניברסיטת טהראן תקף מוחמד-רזא ח'אתמי, אחיו של הנשיא לשעבר, מוחמד ח'אתמי, ואחד מראשי הרפורמיסטים באיראן, את אוזלת ידו של הנשיא לנוכח מדיניות ההשעיות והענישה הנמשכת כלפי סטודנטים פעילים המזוהים עם המחנה הרפורמיסטי. ח'אתמי קרא לנשיא להשתמש בסמכותו כאחראי על משרדי ההשכלה הגבוהה והמודיעין על מנת לשים קץ לדיכוי הסטודנטים באוניברסיטאות. ביקורת ברוח דומה נשמעה גם מצד הפעיל הרפורמיסטי הבכיר, עלי שוכורי-ראד, שטען בנאום שנשא באוניברסיטת שהיד בהשתי בטהראן כי דיכוי הסטודנטים נמשך גם תחת הנשיא רוחאני, והלין על כך שראש לשכתו של הנשיא, מחמוד ואעזי, סגר את דלתות הלשכה בפני הרפורמיסטים.

דברי הפעילים משקפים ביקורת גוברת במחנה הרפורמיסטי כלפי התנהלות הנשיא מאז נבחר בחודש מאי 2017 לתקופת כהונה שנייה. בעת הרכבת ממשלתו החדשה בחר רוחאני להתעלם מרוב דרישותיהם של הרפורמיסטים, נמנע מאיוש משרדי הממשלה הנחשבים רגישים במועמדים רפורמיסטים ולא שילב נשים ובני מיעוטים בממשלתו. בחודשים שחלפו מאז הרכבת הממשלה חזקה התנהלות הנשיא את הרושם כי הוא "שובר ימינה" ומבכר לחבור לגורמים מתונים בימין השמרני, ובראשם יו"ר המג'לס, עלי לאריג'אני, מאשר להמשיך ולשתף פעולה עם המחנה הרפורמיסטי, שתמך בו בשתי מערכות הבחירות האחרונות לנשיאות.

באחרונה דיווחה העיתונות האיראנית כי הנשיא אף מנסה לדחוק הצידה את סגנו הראשון, אסחאק ג'האנג'רי, המזוהה עם המחנה הרפורמיסטי. ג'האנג'רי, שהתמודד בבחירות האחרונות לנשיאות כחלק ממהלך שנועד לחזק את הנשיא בעימותים הטלוויזיוניים ופרש מן

המירוץ ימים ספורים לפני הבחירות, נחשב לאחד המועמדים האפשריים מטעם הרפורמיסטים בבחירות הבאות, הצפויות להתקיים בשנת 2021. על-פי דיווחי התקשורת האיראנית, ג'יהאנג'ירי איבד חלק ניכר מהשפעתו לטובת ראש לשכתו החדש של הנשיא, מוחמד ואעזי, הנחשב למקורב יותר לשמרנים. זאת ועוד, באוקטובר 2017 עורר הנשיא את זעמם של הרפורמיסטים כאשר הציג את מנסור ע'ולאמי לתפקיד שר המדעים וההשכלה הגבוהה, שלא אויש מאז הבחירות. המינוי עורר התנגדות עזה, בעיקר בקרב סטודנטים ומרצים באוניברסיטאות, בטענה שע'ולאמי שיתף פעולה עם כוחות הביטחון בדיכוי סטודנטים רפורמיסטים כאשר כיהן כנשיא אוניברסיטה בעיר המדאן.

במקביל שככה בינתיים המתיחות בין הנשיא למשמרות המהפכה. מתיחות זו, שהתפתחה לאחר הבחירות לכדי עימות גלוי וחריף, בעיקר סביב ביקורת שמתח הנשיא על מעורבות משמרות המהפכה בכלכלה, דעכה, לפחות במישור הפומבי, בעקבות פגישה שקיים הנשיא עם בכירי הארגון בסוף חודש יולי. גם בתחומים הקשורים לחירויות הפרט זנח הנשיא במידה רבה את הבטחות הבחירות שלו. רוחאני לא קידם, למשל, את שחרור שני מנהיגי האופוזיציה הרפורמיסטית, מיר-חוסייין מוסוי ומהדי כרובי, ממעצר הבית בו הם נתונים מאז פברואר 2011 חרף הבטחותיו החוזרות ונשנות ועל אף מצבו הבריאותי המדרדר של כרובי. הוא אף לא מנע מגבלות חדשות, שהוטלו לאחרונה על תנועותיו של הנשיא לשעבר, מוחמד ח'אתמי.

במחנה הרפורמיסטי ניכרת אכזבה גוברת מהתנהלות הנשיא. הפרשן הפוליטי הבכיר מאוניברסיטת טהראן, סאדק זיבאכלאם, טען במכתב פומבי ששיגר לנשיא כי שיתוף הפעולה שלו עם השמרנים מהווה טעות חמורה וכי הפרת הבטחות הבחירות שלו תעורר אכזבה ויאוש לא רק בקרב תומכיו הרפורמיסטים אלא בציבור כולו. זיבאכלאם הזהיר כי התקרבות רוחאני לפוליטיקאים שמרנים מתונים, כדוגמת עלי לאריג'אני, לא זו בלבד שלא תחזק אותם אלא עלולה לסלול את הדרך לעלייתו של זרם פופוליסטי חדש, כשם שקרה בעקבות ניצחונו של מחמוד אחמדינז'אד בבחירות לנשיאות בקיץ 2005.

אף על פי כן, הדעה הרווחת עדיין בקרב הרפורמיסטים היא שעליהם להמשיך לתמוך בנשיא ולהסתפק בביקורת על מדיניותו על מנת שלא להסתכן בהתחזקות הקיצונים. דעה זו משקפת את מצוקתם של הרפורמיסטים, שנדחקו בעשור האחרון מעמדות השפעה פוליטיות ונאלצו לתמוך במועמדים שמרנים מתונים, דוגמת רוחאני, כרע במיעוטו. אחד מראשי הרפורמיסטים, עבאס עבדי, אמר באחרונה בריאיון עיתונאי כי הציפיות של הרפורמיסטים מהנשיא אינן ריאליות. הוא טען כי לממשלת רוחאני אין היכולת או הרצון להיאבק נגד השחיתות, לקדם את זכויות האזרחים או לחולל רפורמה משמעותית בכלכלה. עם זאת, לרפורמיסטים לא היתה כל ברירה אלא לתמוך ברוחאני, שאלמלא כן היה נבחר מועמד שעל בחירתו הם היו מתחרטים הרבה יותר. עבדי ציין כי על הכוחות הפוליטיים הרפורמיסטים להשקיע את עיקר מרצם בגיוס חברתי ובהרחבת השפעתם הציבורית, שהם המפתח המרכזי לשינוי פוליטי בעתיד.

התרחקות הנשיא מתומכיו הרפורמיסטים והעדפתו המסתמנת לשתף פעולה עם גורמים בממסד השמרני אינה צריכה להפתיע חרף הבטחותיו במערכת הבחירות לקדם רפורמות אזרחיות, כגון: שחרור אסירים פוליטיים, קידום מוסדות החברה האזרחית, שיפור זכויות הנשים והמיעוטים והסרת מגבלות בתחום האכיפה האסלאמית והצנזורה. התנהלות הנשיא

משקפת היטב את זהותו הפוליטית, את סדרי העדיפויות שלו, את מגבלות כוחו ואת שאיפותיו הפוליטיות ארוכות הטווח. ואכן, רוחאני, שנמנה עם מייסדי המשטר האיראני, הוא ביסודו שמרן. הוא מכיר אומנם בצורך להתאים את האידאולוגיה המהפכנית לתנאי הזמן ולמציאות העכשווית, אך מעולם לא השתייך למחנה הרפורמיסטי, אף כי הסתייע בו לשם בחירתו כנשיא. אם בקדנציה הראשונה שלו כנשיא עוד נזקק רוחאני לתמיכת הרפורמיסטים על מנת להבטיח את בחירתו מחדש, הרי שעתה הוא משוחרר במידה רבה מכבלי הקואליציה עימם.

זאת ועוד, הנשיא נתקל במגבלות משמעותיות מצד הממסד השמרני במאמציו לקדם שינויים, ולו הקלים וההדרגתיים ביותר. הסתייגות השמרנים השולטים במוקדי הכוח המרכזיים, ובראשם המנהיג ח'אמנהאי, הממסד הדתי ומשמרות המהפכה, מכל שינוי משמעותי, מציב אילוץ מרכזי בפני הנשיא, שמעדיף בנסיבות אלה לבחור את מאבקו בזהירות ולהתמקד בסוגיות כלכליות, ובראשן משבר האבטלה והצורך למשוך השקעות זרות לאיראן. לשם קידום נושאים אלה זקוק הנשיא לתמיכת ח'אמנהאי ואף לשיתוף פעולה מצד משמרות המהפכה השולטים בנח מרכזי בכלכלה וחוששים לפגיעה באינטרסים שלהם.

הנסיבות הבינלאומיות, ובראשן השינוי במדיניות הממשל האמריקאי כלפי איראן, מציבות אף הן אילוץ בפני הנשיא, במיוחד בכל הקשור למאמציו לצמצם את השפעתם הכלכלית והפוליטית של משמרות המהפכה. הצבתה של מדיניותה האזורית של איראן כאיום מרכזי על הביטחון האזורי ועל האינטרסים של ארצות הברית במסגרת האסטרטגיה החדשה שהציג הנשיא טראמפ מול איראן, בנאומו באוקטובר 2017, מייצרת פוטנציאל להסלמה בין טהראן לוושינגטון, מגבילה את יכולתו של הנשיא לנקוט צעדים שעלולים יהיו, בראיית המשטר, להחליש את משמרות המהפכה, ולכן מחייבת את ראשי המשטר להפגין אחדות דעים, ולו למרעית עין.

גם לשאיפותיו הפוליטיות ארוכות הטווח של הנשיא רוחאני יש, ככל הנראה, משקל בהעדפתו לחבור לגורמים בממסד השמרני -- גם על חשבון תמיכת הרפורמיסטים. ייתכן כי הנשיא מנסה לסמן עצמו כמנהיג פוליטי הניצב מעל למחלוקות הפוליטיות בין שמרנים לרפורמיסטים ולבסס את מעמדו בקרב הממסד הדתי השמרני לקראת המאבק הצפוי על ירושת המנהיג העליון עלי חמנאהי, תפקיד שיש להניח כי רוחאני רואה עצמו כמועמד לו.

בסיכומו של דבר, התנהלותו של הנשיא משקפת את המגבלות המשמעותיות הניצבות בפני המערכת הפוליטית האיראנית להשתנות מבפנים, לפחות כל עוד המנהיג הנוכחי מחזיק ברסן השלטון. נראה כי הנשיא מודע היטב למגבלות כוחו ומעדיף למקד את מאמציו בשיפור המצב הכלכלי. מדיניות זו עשויה אומנם להצביע על תובנה פוליטית מצדו, אך היא טומנת בחובה גם סיכונים פוליטיים לא רק לו עצמו אלא גם למשטר, משום שהתעלמותו הנמשכת מדרישות הציבור עלולה ליצור ייאוש בקרב האזרחים, להגביר את הפער בינם לבין המשטר ולאיים על יציבותו לאורך זמן.